

Várostartörténeti

Olvasóink válaszait és új kérdéseit esztörtörtökig kérjük!

KI MIT TUD?

Elnézést kérünk a heti postánk levéliről, de az ünnepi alkalmat fölhasználva sorozatunk mai cikke szokatlan — ma divatos szóval élve: *rendhagyó* — lesz. A tárgy sürgősségére és fontosságára tekintettel elhalasztjuk a korábbi kérdéseinkre érkezett válaszok közlését, s ma egyetlen, de kiadós, sokrétű kérdést teszünk föl.

A hazai könyvkiadás megindulásának félezer éves évfordulójára az Akadémiai Kiadó gondozásában, Kovács Máté szerkesztésében *A könyv öt évszázada Magyarországon 1473—1973* címmel monográfia készül. A főszerkesztő körlevéllel fordult a megyék és városok könyvtáraihoz, ki-ki — ha nem akar kimaradni! — szolgáltatson adatokat a helyi kiadók, nyomdák, könyvkereskedések történetéről: közöljék alapításuk és megszűnésük dátumát, a tulajdonosok változásait, kiemelkedő eredményeiket (híres kiadványok, tartósabb vagy jelentékenyebb sorozatok, időszerű kiadványok, híres írók, tudósok műveinek kiadása stb.), utaljanak a jogelődökre, utódokra, jelezzék a beolvadásokat és összefonódásokat (pl. kiadó, nyomda, kereskedés egy kézben).

A szegedi helytörténeti kutatás mindent még nem tárt föl, így a rendelkezésre álló szűkös forrásokból (Reizner és Kulinyi várostörténeti munkáiból, a *Magyar Könyvszemle*ből, különféle szegedi címtárakból, kalauzokból, telefonkönyvekből, hírlapokból) lehetett csak a szegedi nyomdák és kiadók *vázlatos* történetét összeállítani, amint alább összekezdik.

51. kérdés.
Főbb nyomdák, alapításuk időrendjében:

Grünn-nyomda. Alapítási év: 1801. A királyi engedélyokirat kelte: 1802. okt. 22. Alapító: Grünn Orbán (?—1828). Utána Grünn Orbánné (?—1829), majd fogadott fiuk, Grünn János (1814—1874) vezette. Ez utóbbi több sikertelen kísérlet után 1849. jan. 1-én megindította az első szegedi újságot (*Tiszavidéki Újság*), majd ennek megszűnte után, 1849. máj. 2-án a másodikat is (*Szegedi Hírlap*). Iskolai, egyházi kiadványokon kívül nevezetes Dugonics András *Magyar példabeszédek* és *Jules mondások* (1820) című kétkötetes munkájának kiadása. A szabadságharc idején számos röplapot, falragaszt nyomtak. Cirillbetűs, szerb nyelvű kiadványaik is voltak.

1857-ben a nyomdának 1844-től működő művezetője, Burger Zsigmond (1818—1874) vette meg a nyomdát. Ő indította a *Szegedi Híradót*, 1878-ig a város egyetlen újságját (1859—1917). Halála után özvegye, majd fia, Burger Gusztáv (?—1910) volt a cégtulajdonos. 1884-ben társat vett maga mellé, 1890 körül pedig Engel Adolf — talán ő volt a társ? — lett a tulajdonos. Az ő távozásával, még a 90-es évek közepén, a Traub és Társa nyomdájával egyesítették.

A nyomda kezdetben a Széchenyi tér 7. alatt ma is álló, műemlék Grünn-házban, 1857-ben a Wodianer-házban („az Oroszlány és a Színház u. sarkán”), utóbb az Oskola utcai Béró-Vadász, majd a Klauzál téri Burger-házban volt.

Bába-nyomda. Alapítási év: 1862. Alapító: Bába Imre (1819—1871), 1843-tól könyvkötő Szegeden. Halála után özvegye, majd 1875-től fia, Imre és Sándor vették át.

Bába Imre része 1876-ban Maróczy József és társa, 1877-ben Endrényi Lajos (1850—1920) és társa, azaz öccse, Endrényi Imre (1857—

1921) birtokába került. Endrényiek indították az első szegedi napilapot (*Szegedi Napló*, 1878—1922), Mikszáth, Gárdonyi és Tömörkény fórumát, 1890-ben átvették Burger Gusztávtól a *Szegedi Híradót*. A Bába-nyomda az Oskola u. 21. alatt működött.

1892-ben ez a két testvér is különvált. Endrényi Imre (Kelemen u. 11.) megtartotta a *Híradót*, Endrényi Lajos pedig (Tisza Lajos körút 71., később: Jókai u. 4.) megalapította a krajcáros néplapot, a tanyaiak kedvelt újságját (*Szegedi Friss Újság*, 1900—1944). A cég túlélte tulajdonosait: részvénytársaságként vejeinek (Rácz Antal, Wenner Sándor és Hunyadi Vass Gergely) vezetésével 1914-ig fennállt. A Szeged főlásbadulása utáni napokban ebben a nyomdában jelent meg a *Szegedi Népkegyelet* (1944. okt. 18—31.), majd a *Délmagyarország* (nov. 19-től). Az államosításig (1948) élt.

Endrényi Imre fia, ifj. Endrényi Imre alapította a *Friss Hírek* (1907—1926) c. lapot. 1928-ban vétkes bukás miatt pénzbüntetésre ítélték.

Bába Sándor, akinél Tömörkény István első kötetét (*Szegedi parasztok és egyéb urak*, 1893) megjelent, a 90-es évek végén szintén eladta a maga részét. Engel Lajosnak (1860—1912), aki korábban (1886—1894) Pécssett volt nyomdatulajdonos és a *Pécsi Napló* alapítója. Cégét özvegye, Neumann Gizella (1861—1930), majd unokaöccse, Engel Vilmos (1879—1969) vezette a húszas évek elejéig. Kiadásukban jelent meg a *Szegedi Napló* Móra Ferenc főszerkesztősége idején (1913—1919). Az Engel-nyomda a Dugonics tér 12. alatt volt.

Traub B. és Társa. Alapítási év: 1873. Alapító Traub Bernát és Sántory István. A nyomda 1877-ben kizárólag Traubé lett. Az 1890-es években ebbe olvadt bele a régi Grünn-nyomda. A „zsidótörvény” után Lukács Lúkács vette át, s vezette az államosításig.

A nyomda eleinte az Oskola u. 13. alatt, később a Petőfi Sándor sugárút 6. alatt volt. A könyv- és papírkereskedés a Klauzál tér 3. alatt.

Várnay Lipót nyomdájá. Alapítás 1879 körül, a Kárársz u. 5. alatt; 1896-tól már

a Kárársz u. 9. alatt. Alapító: Várnay Lipót (1850—1905). Utóda fia, Várnay Dezső. Tőle 1920-ban a nyomdát a *Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.* vette át. Ebből lett az államosítás után a mai *Szegedi Nyomda*.

Gönczi J. József nyomdájá. Kb. 1890-től 1909-ig. Több lap, így a *Közvélemény* és a *Szeged és Vidéke* (1902-től) megindítója. Ez utóbbiban jelentek meg Juhász Gyula, Babits Mihály és Kosztolányi Dezső első írásai. Horváth Cyrill gondozásában magyar klasszikusokat (Kisfaludy, Csokonai, Petőfi), Boccaccio-kötetet adott ki, s ő jelentette meg Hegedűs Pál fordításában Lev Tolsztoj: *Mi a művészet?* című könyvét két kiadásban.

Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavidallat Rt. 1910—1948. Előbb a Korona u. 15. alatt, 1920—1925: Petőfi Sándor sugárút 1. 1926-tól Löw Lipót u. 19. Később: Tisza-Lajos körút 91., Jókai u. 4. A *Délmagyarország* c. napilap kiadására alakult. Juhász Gyula több verseskötetét (*Nefelejcs*, 1921, *Testamentum*, 1925, *Fiatalok, még itt vagytok!* 1935) is kiadta.

Özv. Koroknay Józsefné. 1921-kb. 1932. Eleinte Templom tér 3. alatt, 1930 körül Tömörkény u. 12. Valódi vezetője fia, Koroknay József (1888—1955) volt. Itt jelentek meg József Attila első verseskötetei (*Szépség koldusa*, 1922, *Nem én kiáltok*, 1925, *Nincsen apám, se anyám*, 1929).

Prometheus-nyomda. Kb. 1928—kb. 1934. Dugonics tér 12. Majd Gizella tér 5. Itt jelentek meg a *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának* kiadványai, így Radnóti Miklós verseskötete és doktori értekezése is.

Szikra-nyomda. 1944—1948. Kárársz u. 5. A főlásbadulása utáni első magyar könyvkiadó nyomdaja. A kiadványokat más szegedi, sőt vidéki nyomdák is nyomták.

A többi, kisebb nyomdára következő alkalommal kerítünk sort. A kérdés sok ágra bomlik: helyesbítés, kiegészítés, pontosítás várunk kutatóktól, és kortársaktól (egykorai nyomdászoktól, hozzátartozóktól) egyaránt. (Péter László, Somoogyi-könyvtár.)

Lovas szekerektől a rakétákig

A Magyar Néphadsereg történetét a Budai Onkentes Ezred mintegy kétezeröttszáz katonájának a megszálló fasiszták elleni harcától szokás számítani. A munkásosztály pártja a Magyar Tanácsköztársaság és a Szovjetunió önvédelmi harcainak tanulságai alapján kezdettől fogva nagy gondot fordított arra, hogy a hatalomra jutó dolgozó népek legyen fegyveres ereje is, amely megvédi a külső és belső ellenségek támadásaitól.

Néphadseregünk létrejöttékor az ország akkori helyzetét tükrözte. Fegyverzete túlnyomórészt a szovjet hadsereg második világháborús készletéből származott. A lövések fegyvere a századforduló idején készült hosszú, szuronyos ismétlőpuska volt, általában rajonként jutott egy-egy dobtoras, súlyzáras géppisztoly. A tüzésnél jelentős szerepük volt még a fogatolt ágyúnak, s a huszáregységek nemcsak a díszszemléket tették színesebbé, hanem külön fegyvernemként tartoztak a hadsereg szervezetébe.

A hadtápszolgáltatban a szállítási feladatokat jórészt „országos járművekkel”, azaz — lovas szekerekkel bonyolították le. A korszerűséget a jól ismert „T-34”-esekkel felszerelt harcászati egységek képviselték. A háborús pusztítások helyrehozása, az iparfejlesztés alapjainak megteremtése nagy áldozatokat követelt a dolgozó néptől, mégis az ötvenes évek szüntelenül imperialista támadással fenyegető, háborús feszültséggel terhelt légkörében nem lehetett lemondani a hadsereg állandó fejlesztéséről. Néphadseregünknek ezt a fejlődési szakaszát az 1956-os ellenforradalom zavarta meg.

Azt a valóban nagy lendületű újabb fejlődési szakaszt, amely néphadseregünk mai képét kialakította, az 1960-as évek elejétől számíthatjuk. A szárazföldi csapatoknál minőség változás következett be. Ennek egyik legfontosabb jellemzője az új fegyvernem, a rakéta-tüzérség megjelenése. A különböző hatótávolságú „föld-föld” típusú harcászati rakéták a legkorszerűbb fegyverek, amelyek jelentősen megnövelték a hadsereg egészének tűzerjét. Megnöveke-

dett a harcokcsik száma és ezek túlnyomó többsége már a legújabb elvek alapján készült, bármilyen terepen és bármilyen időjárási viszonyok között harcra képes. Egy részük úszva, más részük víz alatt átkelve képes leküzdeni a víziakadályokat is.

A legutóbbi évtizedben igen nagy gondot fordítottak néphadseregünk vezetői a megbízható, korszerű légvédelem kiépítésére. Hazánk légtérét ma a legkorszerűbbek közé tartozó légvédelmi rakéta-fegyverrendszerek őrzik, amelyek bármely ma ismert típusú repülőgép leküzdésére alkalmasak. Ezek védőképességét tovább fokozzák a vadászipülőgépek, amelyekről Stock János vezérőrnagy, országos légvédelmi parancsnok így nyilatkozott: „A honi vadászlégió korszerű elfogó- és hangsebesség feletti rakétahordozó repülőgépeivel éberen őrzik hazánk légtérének biztonságát”.

Néphadseregünk egészének jelenlegi helyzetét talán legjobban Kálazi József vezérőrnagyok a „Fegyverbarát-ság” gyakorlat alkalmával elmondott nyilatkozatával jellemezhetjük: „Néphadseregünk egyenrangú és méltó partnere a Varsói Szerződésben tömörült szövetséges szocialista hadseregeknek”.

A legutóbbi tízéves időszak felgyorsult fejlődése szükségszerű volt, mert a szocialista országokkal szembenálló imperialista erők lázas fegyverkezési versennyel próbálták és próbálják ma is saját oldalukra billenteni a katonai erőviszonyok mérlegét. Ahhoz azonban, hogy ez a szükséges fejlődés megvalósuljon, pártunk, államunk, és népünk nagy erőfeszítésre volt szükség. Czinege Lajos vezérrezredes, honvédelmi miniszter a X. pártkongresszus előtti hadsereg-párti értekezleten elemezte a hadsereg fejlődésének fő tényezőit. Hat ilyen tényezőt sorolt fel, ezek röviden: Pártunk következetes politikája, a feladatoknak megfelelő anyagi eszközök biztosítása, a Szovjetuniótól kapott baráti segítség, a Varsói Szerződés egyesített parancsnoksága által nyújtott segítség, a hadsereg hivatásos állományának öntudatos és áldozatos munkája, a hadseregben működő pártszervek, a kommuniztác kezdemenyező szerepe és tevékenysége.

A korszerű fegyverek bevezetésével egyidejűleg gondoskodni kellett a hivatásos és sorkatonák magasabb szintű kiképzéséről és oktatásáról. A néphadseregben szolgálatot teljesítők iskolai végzettsége, képzettsége jelentősen magasabb szintre emelkedett. Másfél évtized alatt tiszteresére nőtt a hivatásosok között a katonai akadémiát és főiskolát végzett tisztek száma, arányuk ma jóval meghaladja a 40 százalékot. Oktatási rendszerünk gyors fejlődése folytán ma már a sorkatonák között is több mint 70 százalék az érettségizett vagy ipari iskolát végzett fiatalok számaránya.

Mindaz, amit néphadseregünk eddigi fejlődéséről elmondhatunk, egyúttal szilárd alapja a további fejlődésnek. Ennek következtében pedig — a többi között — lövészpáncélosok és különféle célokra alkalmazott helikopterek számának növelésével — nagymértékben tovább növekszik a hadsereg egységeinek és alegységeinek mozgékonyasága, manőverező képessége. Ugyanakkor a tudomány és a technika haladásával lépést tartva megnövekszik az elektronikus eszközök — köztük a számítástechnikai, irányítás-technikai eszközök — szerepe.

Néphadseregünk erejét nem azért növeljük, mint-ha szándékunk lenne bárkit is fenyegetni. A történelmi tapasztalatok azonban azt bizonyítják, hogy az imperialista hatalmak, amikor elég erősen érzik magukat és elég gyengének hiszik ki-szemelt áldozatukat, gatlás nélkül indítanak háborút. Abban, hogy Európában a második világháború óta eltelt több mint negyed évszázad alatt nem robbantak ki újabb háborúk, nem kezdődött el egy újabb, minden eddiginél pusztítóbb világháború, rendkívül nagy szerepük volt — és lesz ezután is — a szocialista országok fegyveres erőinek. Pártunk honvédelmi politikájának legfőbb vonása, hogy békénk, függetlenségünk, szabadságunk védelméért legfőbb szövetségünk, a Szovjetunió, valamint a többi szocialista ország fegyveres erőivel szoros, baráti együttműködésben, következetesen elvi internacionista katonapolitikát folytatva valósítjuk meg.

Szamos Rudolf:

Káin szigete

12.

Casettiék most a gyilkost keresik... A maffia kezét sejtik az ügy mögött. A nyomozás során a gyanú árnyéka rávetődött egy köztisztviselőben álló idősebb úrra, Manzellára is, aki a palermói főpolgármester szoros baráti köréhez tartozott, és a város előkelőségei közül a legbőkezebb adományozó volt minden karitászmegmozdulláson. Manzellát ez ideig sem kihallgatni, sem letartóztatni nem lehetett. Nem volt rá törvényes alap, de még csak ürügy sem. Casetti most a fejét verte a falba, mert hiszen addig-addig kerülgette a macska a kását, míg nem Manzella, tegnap, villája kapuja elől odébb akarta tolni a bejáratot eltorlaszoló és ott üresen parkírozó sport Giuliettát... Az eredmény: Casettiék a robbanás után csak Manzella táskáját találták meg a közeli fa tetőjén. A robbanás ugyanis autóstól, kapustól és a gazdájá segítségére siető inasostól elütöttette az „ájtatos manónak” becézett öreg milliomost. Hogy a palermói rendőrség gyanúja nem volt alaptalan, és helyes nyomon járt, amikor Di Pisára gyanakodott, kiderült a Manzella táskájában talált feljegyzésekből.

Casetti szerint arra is találtak utalást, hogy a közelmúlt napokban Manzella villájában valamilyen okból a maffia nagytanács ülésezett... Az események elemzésére egyelőre nem maradt

idő, mert a palermói rendőrséghez tegnap óta egymás után érkeztek az elhagyott és felrobbanó sportkocsikról szóló bejelentések. „Valaki újított” — mondta Casetti. Ez az újítás Fleurot szerint a maffia modernizálásának folyamatába illeszkedett be, és feltehetően valami üzleti nézeteltérés tisztázására kezdődött két egymással rivalizáló banda között.

Fleurot felügyelőt töprengéséből az ügyelet tiszti megjelenése zavarta fel. Rádiogramot tett az Interpol képviselője elé. Fleurot rápillantott, és mint akit a kígyó mart meg, felugrott.

— Mikor megy a legközelebbi repülőgép Milánóba? — kérdezte izgatottan.

— Fél óra múlva indul egy gép Nápolyba, és annak közvetlen esatlakozása van Róma—Milánó felé — válaszolta a rendőrtiszt, miközben a kopott fallórára pillantott. — Kérjem az ügyeletet kocsit.

— Igen — bólintott Fleurot, miközben a fogasról sebtében magára kapta felöltőjét és kalapját. — Legyen szíves, adja át embereimnek az üzenetemet is: Milánóba mentem, a csoport továbbra is működőn szorosan együtt a palermói hatósággal... 12.

...Már magasan a város fölött keringett a repülőgép, amikor Fleurot lenézett a kéken fénylő öbölre, a parti sétány medúzaféjű palmafára, és eszébe ötlött, hogy idefelé hajón jött, kényelmesen és lassan, és most mintha csak menekülne erről a sejtelmektől terhes, elátkozott szigetről. Talán Milánó több szerencsét hoz, vigasztalta magát. Maga elé képzelte főnökét, a jó öreg Marcot. A párizsi központ padlásszobának is beillő második emeleti kuckóját, ahol egy lomha keresztespók modulatanságával ül a háló közepén, és vizslaszemekkel pislog át a falon, át Párizson, át Európán, és mint egy keleti mágus, bővíti ellenfelét: jöjjön, jöjjön végre már.

...A milánói repülőtéren a helyettese és a milánói rendőrség bünyűi csoportvezetője fogadta Fleurot-t.

— Estére várjuk a nagyfőnököt is — haddarta helyettese, a gyors beszédű Jannot. „Marc tata is befut?” medítált Fleurot, „akkor ezek elkapják a madzag végét?” — Nos, mi újság? — kérdezte hangosan, miután a milánói kolléga maga vezette gépkocsijában elhelyezkedtek...

— Azt hiszem, nyomon vagyunk főnök — kezdte Jannot — sikerült egy szálat kihúzni a gombolyagból... azt maga is tudja, főnök, hogy a Liggio-csel nem sikerült... Hagytuk megélni Svájcban és vissza is ment Szicíliába, de amint hallom, ott most valami vendetta tombol és ebbe belekeveredett a mi Liggiónk is... Fleurot értetlenül hallgatta Jannot első mondatát: — Mi az ördögöt akar maga ezzel a Liggióval? Az a fickó a palermói kollégák ügykörébe tartozik.

— Hát ez kolosszális... — csapott combjaira mindkét kezével Jannot. — Micsoda fej az öreg Marc!... Szóval, még magát se avatta be a Liggiót nyomom követő kampányba... Igaz, így legalább maga, főnök, nyugodtan folytathatta történelmi tanulmányait... — és kajánul Fleurot-ra vigyorgott.

— Ide figyeljen, Jannot! Unom az olesó szellemkedéseit. A lényegről tájékozasson... Azt meg, hogy ki, mit csinált Palermóban, bizza azokra, akik illetékesek abban... — húzta fel sértődötten orrát Fleurot. Egyébként is dühös volt Marcra, amiért mindig őt tisztelte meg az öskortól a közelmúltig című fejezetek kiderítésével. Az éppen idősebb bünyű kapcsán Marc folytán Adam—Eváról beszélt, és Fleurot csak azt nem tudta meg ez ideig főnöke módszeréből, ellesni, hogy a látszólagos és teljesen feleslegesnek tűnő történelmi kutatások szálain haladva, hogyan tudja szinte minden esetben elkapni a tettest?

(Folytatjuk.)